Jacobsbode

Nieuwsbrief
van de Stichting
Jacob Cornelisz.
van Oostsanen

ISSN: 1569-4569

Jaargang 8 – nummer 16 - juli 2009

Voorwoord

Op allerlei plaatsen, zowel binnen als buiten Nederland, zijn onderzoekers en restauratoren in de weer met werken van Jacob Cornelisz. en dat levert voortdurend nieuwe inzichten op. In deze Jacobsbode vindt u hier weer verschillende voorbeelden van. Zo legt Daantje Meuwissen uit waarom ze nu zeker weet dat Jacobs beroemde 'zelfportret' in het Rijksmuseum géén zelfportret is. Dat lijkt teleurstellend nieuws, maar dat valt reuze mee. Het portret geeft ons namelijk belangrijke aanwijzingen omtrent de werkwijze in het atelier van Jacob Cornelisz. En, zo licht Daantje toe, het is heel waarschijnlijk dat er wel degelijk een zelfportret van Jacob heeft bestaan!
Waar onderzoek er dus soms toe leidt dat de toeschrijving van bepaalde werken aan Jacob wordt verworpen, komt het gelukkig óók voor dat er dankzij nieuwe inzichten werken aan zijn oeuvre kunnen worden toegevoegd. Dat is het geval met de gewelfschilderingen in de Grote of St. Laurenskerk in Alkmaar. De toeschrijving daarvan was lange tijd minstens zo omstreden als die van het portret-dat-toch-geen-zelfportret-blijkt. Nu het gewelf wordt gerestaureerd en centimeter voor centimeter onder de loep wordt genomen, treffen de restauratoren steeds meer elementen aan die duidelijk de hand van de Oostzaanse meester verraden in dit monumentale werk.
Ondertussen wordt in Oostzaan nog altijd hard gewerkt aan het monument voor Jacob. De vervaardiging van de vier massieve platen die samen Jacobs beeltenis zullen vormen is in januari gestart. Grote uitdaging is nu nog om een stevig fundament voor deze zware constructie te realiseren. Met het financiële fundament gaat het de goede kant op: bovenop de eerdere sponsorbijdragen die we al hadden ontvangen voor het monument is nu ook een royale bijdrage van Rabobank Zaanstreek gekomen!
Al bijna een decennium lang delen wij met heel veel plezier nieuwe onderzoeksresultaten, nieuwtjes en wetenswaardigheden over Jacob met u, en zetten wij ons in voor een grotere bekendheid van zijn werk. Volgend jaar viert onze Stichting haar tienjarig jubileum! Dat zal niet ongemerkt voorbijgaan, verzekeren wij u. De steun van onze leden is onmisbaar bij alles wat wij doen, dus daar kunnen we u niet genoeg voor bedanken. Wat we precies in petto hebben blijft nog even een verrassing, maar feestelijk zal het zeker worden!

Restauratie gewelfschildering Alkmaar brengt 'ware Jacob' aan het licht

De restauratie van de gewelfschildering uit ca. 1518 in de Grote of St. Laurenskerk in Alkmaar, waarover wij u al eerder berichtten, begint haar vruchten af te werpen. De argumenten om de monumentale schildering van het Laatste Oordeel toe te schrijven aan Jacob Cornelisz. van Oostsanen stapelen zich op! De werkzaamheden aan twee van de negen houten gewelfvakken waarover de voorstelling zich uitstrekt, zijn geheel voltooid. Eén gewelfvak was de afgelopen maanden van dichtbij te bekijken in het Stedelijk Museum in Alkmaar. Deze tentoonstelling heeft flink wat aandacht in de media gehad. Tot en met 30 augustus is het tweede vak te bezichtigen. Het is de bedoeling dat in de komende periode steeds een ander gerestaureerd gewelfvak zal worden getoond in het museum.

Afb. 1: Restaurator Edwin van den Brink en Leonike Polman plaatsen het gerestaureerde gewelfvak uit de Grote Kerk in de foyer van het Stedelijk Museum Alkmaar.

Toeschrijving steeds zekerder

Het 6 meter hoge, geheel gerestaureerde gewelfsegment stond opgesteld in de foyer van het Stedelijk Museum Alkmaar (afb. 1). Er zijn vier zielen op verbeeld die uit hun graven herrijzen en opzien naar het Hemelse Rijk. Het stuk is afkomstig uit het koor van de Grote Kerk, direct links van het centrale vak waar de aartsengel Michael de zielen weegt en waar Christus als rechtspreker in de hemel is verbeeld. Naar aanleiding van de tentoonstelling van het gewelfvak organiseerde het Stedelijk Museum op 21 april een feestelijke bijeenkomst. De restaurator van het gewelf, Willem Haakma Wagenaar, en ons bestuurslid Daantje Meuwissen zetten tijdens deze middag

Afb. 2: Het Amsterdamse Mirakel ter Heilige Stede, toegeschreven aan Jacob Cornelisz. van Oostsanen, ca. 1515, schildering op doek (fragmenten), Amsterdams Historisch Museum

uiteen waarom zij ervan overtuigd zijn dat de Alkmaarse gewelfschildering is gemaakt door Jacob Cornelisz. van Oostsanen.
Tot nu toe was de toeschrijving nog omstreden en werd ook de naam van Cornelis Buys, Jacobs broer, vaak genoemd. Tijdens hun werkzaamheden, die in 2003 zijn begonnen, hebben de restauratoren Willem Haakma Wagenaar en Edwin van den Brink echter steeds meer aanwijzingen gevonden dat Jacob Cornelisz. zelf met het penseel op de steigers heeft gestaan: de manier van schilderen vertoont namelijk vele overeenkomsten met de schilder- en tekentechniek van Jacob Cornelisz. Ook zijn er parallellen te zien met de schildering op doek van het Amsterdamse Mirakel ter Heilige Stede (Amsterdams Historisch Museum, afb. 2), die aan Jacob Cornelisz. wordt toegeschreven. Daantje Meuwissen wees in haar presentatie op nog meer frappante overeenkomsten in schilder- en tekenstijl tussen de gewelfschilderingen en de gesigneerde houtsneden en enkele schilderijen van Jacob Cornelisz. In een van de volgende Jacobsbodes zullen wij hier nader op ingaan.
Beide presentaties werden met luid applaus en veel enthousiasme ontvangen. Omdat hard bewijs voor de toeschrijving van een kunstwerk aan een bepaalde meester in veel gevallen moeilijk te vinden is, geven stilistische argumenten vaak aanleiding tot veel discussie. In dit geval waren echter vrijwel alle aanwezigen overtuigd door de overeenkomsten met andere werken van Jacob waar Willem Haakma Wagenaar en Daantje Meuwissen in hun presentaties op wezen.

Media-aandacht
De presentatie in het Stedelijk Museum Alkmaar leverde Jacob heel wat media-aandacht op. Het Noord-Hollands Dagblad (21 april) en de Alkmaarsche Courant (22 april) repten van "een Alkmaarse Michelangelo". Op maandag 27 april was Willem Haakma Wagenaar te horen in het VPRO-radioprogramma De Avonden, waar hij uitvoerig vertelde over de restauratie, de voorstelling, de schildertechniek en de toeschrijving van de gewelfschildering. Kijk voor een uitgebreid overzicht van alle media-aandacht op www.jacobcornelisz.nl. Via deze link is ook het interview met Haakma Wagenaar online te beluisteren.

Website en volgende tentoonstelling
Tot en met 30 augustus stelt het Stedelijk Museum Alkmaar een tweede vak van Het Laatste Oordeel tentoon: het centrale stuk van de schildering, met de heilige Michael en de tronende Christus. Lees er meer over op www.stedelijkmuseumalkmaar.nl. Tegelijk met de opening van de tentoonstelling hebben de restauratoren een rijk geïllustreerde website gelanceerd over de restauratie van de gewelfschildering: www.gewelfschilderingalkmaar.nl (afb. 9)

Rabobank

Afb. 3: Jacobs contouren zijn al zichtbaar in de massieve plaat roestvrij staal

Grote bijdrage van Rabobank voor monument voor Jacob

De realisatie van een eigentijds monument voor Jacob in Oostzaan komt steeds dichterbij. In januari is bij het Oostzaanse bedrijf Meyn Food Processing Technology de eerste van vier platen vervaardigd, die samen het portret van Jacob zullen verbeelden. Bovendien heeft Rabobank Zaanstreek een bijzonder gulle bijdrage aan het project geleverd van maar liefst 10.000 euro!

Eerste roestvrijstalen plaat gelaserd
De vonken spatten er letterlijk vanaf toen de laserstraal met ogenschijnlijk gemak het portret van Jacob Cornelisz. van Oostsanen uit een massieve, 12 mm dikke roestvrijstalen plaat sneed. Onder de aanwezigen bij deze heugelijke gebeurtenis op 21 januari waren het voltallige college van B&W van Oostzaan (burgemeester Möhlmann en wethouders Taams, Monen en Visser), Gerard Schaft (Senior Vice President Operations bij Meyn), Eva Stache (ontwerpster van het monument) en het bestuur van de Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen (initiatiefnemer). Zij kregen te zien hoe Meyn het ontwerp van Eva Stache in de computer heeft ingevoerd, en waren er vervolgens getuige van hoe een reusachtige machine met een laserstraal Jacobs contouren tot op de millimeter precies uitsneed (afb. 3).
Het eigentijdse monument zal bestaan uit vier parallel opgehangen platen van roestvrij staal en kunststof waarin het portret van Jacob Cornelisz. in drie dimensies is uitgespaard. Dit portret is nauwgezet overgenomen van het schilderij uit circa 1550 van Dirck Jacobsz., zoon van Jacob Cornelisz., in het Toledo Museum of Art, USA (afb. 5).
Bekijk foto's en animaties van het monument op www.jacobcornelisz.nl
en op www.stache-architect.nl.

Hoe gaat het verder?
Ontwerpster Eva Stache is momenteel in gesprek met een constructeur en een aannemer om precies te bepalen hoe het beeld geplaatst zal worden. De zware constructie van het monument, met massieve roestvrijstalen en kunststof platen, vereist een stevige fundering waarvoor een gedegen ontwerp moet worden gemaakt. De gemeente gaat hiervoor een openbare aanbesteding houden. Naar verwachting zal het dus nog enkele maanden duren voordat het monument er daadwerkelijk komt te staan. Het krijgt een prominente plek in het hart van Oostzaan, op het plein bij het nieuwe gemeentehuis, de kerk en het theater.

Rabobank sponsor
De Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen is Rabobank Zaanstreek bijzonder dankbaar voor haar betrokkenheid en haar substantiële bijdrage aan de totstandkoming van een monument voor Oostzaans beroemde kunstenaar. Rabobank Nederland is al vele jaren als een van de grotere sponsoren actief in de culturele sector. De bank zet zich samen met culturele partners in om cultuur toegankelijker te maken voor iedereen. Rabobank Zaanstreek staat dichtbij de lokale samenleving. Daarom sponsort zij regelmatig lokale activiteiten, maar ook culturele, maatschappelijke en sportieve projecten.
Eerder ontving de Stichting al bijdragen voor het monument van Gemeente Oostzaan, Homburg Groep B.V. houtimport (Oostzaan), Sturm B.V. grond-, weg- en waterbouw (Zaandam), Fontana uitzend- en detacheringbureau (Oostzaan), Forbo Flooring (Krommenie), vormgever Piet Boon (Oostzaan), Hout- en bouwmarkt Buijs (Oostzaan), Drukkerij Van Wijk (Oostzaan).

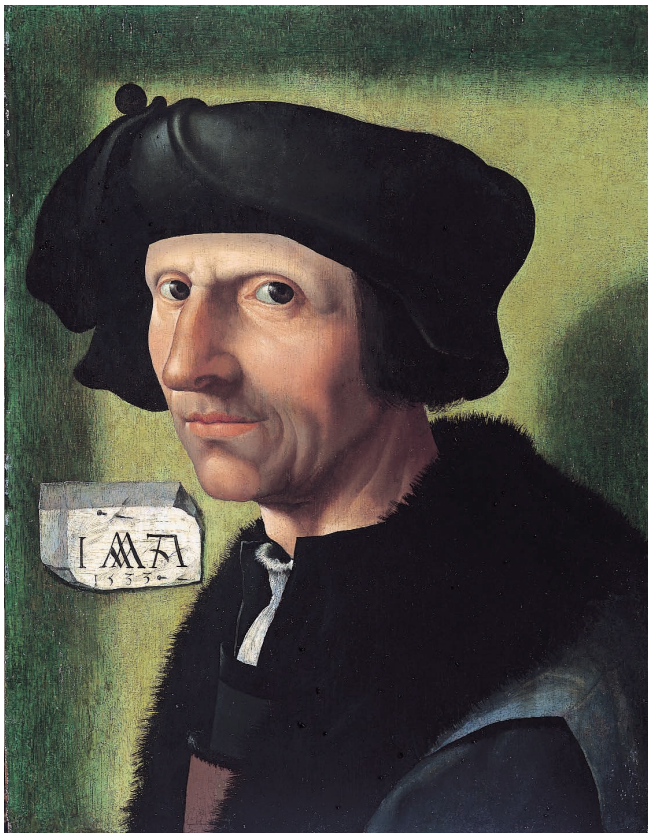

Afb. 4: Portret van Jacob Cornelisz. van Oostsanen, atelier Jacob Cornelisz. van Oostsanen, 1533, olieverf op paneel, Rijksmuseum Amsterdam

Afb. 5: Jacob Cornelisz. van Oostsanen schildert zijn vrouw Anna, Dirck Jacobsz. (zoon van Jacob Cornelisz.), ca. 1550, Toledo Museum of Art (Ohio, USA)

Het monument kan worden gerealiseerd dankzij al deze sponsors en dankzij de belangeloze inzet van ontwerpster Eva Stache en Meyn Food Processing Technology B.V. uit Oostzaan.

Eindelijk opheldering: een portret van Jacob Cornelisz., maar géén zelfportret…

In vorige Jacobsbodes is al verschillende keren gerefereerd aan de twijfel die bestaat of het bekende 'zelfportret' van Jacob Cornelisz. uit 1533 wel echt een zelfportret is (afb. 4). Tijdens haar werk aan de nieuwe bestandscatalogus van het Rijksmuseum in Amsterdam, die te vinden is op www.rijksmuseum.nl [Collectie > Early Netherlandish paintings > Jacob Cornelisz van Oostsanen], heeft ons bestuurslid Daantje Meuwissen dit schilderij uitvoerig onderzocht. Dat leverde voldoende bewijs om de twijfel voor eens en voor altijd weg te nemen: Jacob kan dit werk niet zelf hebben geschilderd en dus is het géén zelfportret. Maar niet getreurd voor de Jacob-liefhebbers, want het portret stelt wel degelijk Jacob Cornelisz. voor en onthult bovendien veel interessants over de manier van werken in zijn atelier. In dit artikel zet Daantje haar bevindingen op een rijtje. [1])

Meerdere portretten van Jacob

Al sinds het Rijksmuseum het portret aankocht in 1887 veronderstelt men dat op dit schilderij Jacob Cornelisz van Oostsanen is voorgesteld. De geportretteerde is afgebeeld in een houding die kenmerkend is voor een zelfportret: de schilder zit in een sterk gedraaide pose omdat hij zijwaarts in een spiegel heeft gekeken om zichzelf te kunnen portretteren. Bovendien is de signatuur van Jacob Cornelisz. prominent zichtbaar op de zogenaamde cartouche, een geschilderd papiertje naast de geportretteerde waarop de letters I en A staan met daartussen het monogram van Jacob Cornelisz. 'IA' staat voor Iacob van Amsterdam en het monogram bestaat uit een V en een ondersteboven geplaatste W, vermoedelijk verwijzend naar Jacobs familienaam War(re).

Dat het portret in het Rijksmuseum inderdaad Jacob voorstelt, wordt bevestigd door het dubbelportret dat Jacobs zoon Dirck († 1567) van zijn ouders maakte en dat zich nu in het Toledo Museum of Art bevindt (afb. 5). Op dit schilderij is exact dezelfde persoon in dezelfde houding weergegeven, hier echter met penselen en een schilderstok in de hand en werkend aan het portret van zijn vrouw. Uit röntgenfoto's en onderzoek met infraroodreflectografie van het schilderij uit Toledo blijkt dat onder het portret van de vrouw een tweede portret van Jacob Cornelisz. schuilgaat. In eerste instantie had Dirck Jacobsz. zijn vader dus weergegeven terwijl deze werkte aan zijn zelfportret. Dit dubbelportret wordt circa 1550 gedateerd. Daarnaast zijn er nog twee versies van het Amsterdamse portret bekend: één moet veel later in de zestiende eeuw vervaardigd zijn, de andere dateert van de eerste helft van de achttiende eeuw.

Geen zelfportret

De signatuur op het Amsterdamse werk, de houding van de geportretteerde en de relatie met het schilderij in Toledo van Dirk Jacobsz. laten er geen twijfel over bestaan dat we te maken hebben met een portret van Jacob Cornelisz. dat in zijn studio moet zijn gemaakt. Toch is de toeschrijving van het paneel in het Rijksmuseum aan de meester zélf, evenals de datering ervan, problematisch. Op de geschilderde cartouche naast het portret staat onder Jacobs signatuur het jaartal 1533 vermeld. Zeker is dat Jacob Cornelisz. op 18 oktober 1533 al overleden was, omdat er toen een inventaris van de door hem nagelaten goederen werd opgemaakt. De historica Isabella van Eeghen, de 'grande dame' van het archiefonderzoek in Amsterdam, toonde in 1986 aan dat Jacob Cornelisz. mogelijk al in 1532 gestorven zou zijn. Van Eeghen wees op een document waaruit blijkt dat het tweede huis van Jacob Cornelisz., gelegen op Kalverstraat nr. 60, in 1532 buiten zijn aanwezigheid om werd verkocht. Daaruit kan geconcludeerd worden dat de eigenaar toen reeds overleden was of in elk geval niet meer in staat was de verkoop zelf te regelen. Als Jacob al in 1532 stierf, dan sluit dit de mogelijkheid uit dat het portret in het Rijksmuseum een zelfportret uit 1533 is.

Belangrijk voor de toeschrijving van het Amsterdamse portret is daarnaast dat dit werk schildertechnisch sterk afwijkt van de overige schilderijen van Jacob Cornelisz. van Oostsanen. Het verfoppervlak is hard en glad, de verf dun uitgesmeerd, terwijl de meeste schilderijen van Jacob Cornelisz. zich kenmerken door dikke verflagen die tekenachtig zijn aangebracht met een klein en stevig penseel in dikke, stugge verf. Zelfs in Jacobs laatst gedateerde schilderijen (Salome met het hoofd van Johannes de Doper uit 1524 en Saul en de heks van Endor uit 1526), die in schildertechniek en beeldtaal al afwijken van zijn eerdere werk, zijn de verflagen niet zo dun in elkaar uitgeborsteld als in het Amsterdamse portret. Afwijkend is ook het veelvuldige gebruik van loodwit in de lichte huidpartijen: uit röntgenonderzoek blijkt dat dit

nergens anders in het werk van Jacob Cornelisz. voorkomt. Ook het sterke contrast tussen de lichte en donkere partijen, met bijna zwarte schaduwen, komt in de overige schilderijen van Jacob Cornelisz. niet voor. Opvallend is verder de zeer dunne, witte grondlaag op het paneel, die voor schilderijen uit de eerste decennia van de 16e eeuw ongebruikelijk is.

Een voorbeeld in het atelier

De afwijkende schildertechniek gecombineerd met het feit dat Jacob in 1533 vermoedelijk al niet meer tot werken in staat was en wellicht zelfs al was overleden, maakt duidelijk dat wij hier niet te maken hebben met een eigenhandig door Jacob Cornelisz. van Oostsanen geschilderd portret. Waarom is hij dan afgebeeld in een houding die zo typerend is voor een zelfportret? In de catalogus van het Rijksmuseum uit 1986 werd door Jane Carroll en Wouter Kloek geopperd dat het Amsterdamse portret een herhaling zou kunnen zijn van een ouder zelfportret dat verloren is gegaan. Deze mogelijkheid lijkt heel plausibel. Dat zou dan een van de oudste Nederlandse zelfportretten zijn geweest, vergelijkbaar met de zelfportretten die Jacobs bekende tijdgenoot Albrecht Dürer (1471-1528) vervaardigde.

Zeker is in elk geval dat er in Jacobs atelier een model, een voorbeeld, van zijn portret werd gebruikt. Het portret in het Rijksmuseum ziet er niet alleen hetzelfde uit als de versie van Dirck Jacobsz. in Toledo, het is ook exact even groot. Ook de gespiegelde versie van het zelfportret in dit schilderij in Toledo, die later werd overschilderd met het portret van Jacobs vrouw Anna, is precies hetzelfde. Dat betekent dat er een model van dit portret in Jacobs atelier aanwezig moet zijn geweest, bijvoorbeeld een karton, dat steeds opnieuw en zelfs spiegelbeeldig gebruikt kon worden. Dat het Amsterdamse portret op basis van dit veronderstelde voorbeeldkarton gemaakt moet zijn, wordt bevestigd door de ondertekening onder de verflagen. Deze vertoont nergens de voor Jacob kenmerkende kriebelige schetslijnen, maar bestaat uit louter contourlijnen en maakt daardoor de indruk op 'mechanische' wijze tot stand te zijn gekomen.

Wie is de maker?

Als het portret in het Rijksmuseum geen zelfportret is, wie heeft het dan wél gemaakt? De maker zal in het atelier van Jacob Cornelisz. van Oostsanen werkzaam zijn geweest, waar hij een karton of wellicht het oorspronkelijke zelfportret als voorbeeld tot zijn beschikking had. Vooralsnog is echter niet vast te stellen wie deze maker was. Duidelijk is dat het Amsterdamse portret en het dubbelportret uit Toledo, ondanks het feit dat beide werken op hetzelfde voorbeeld terug moeten gaan, niet van dezelfde hand zijn. Het dubbelportret van Dirck Jacobsz. is zachter en kenmerkt zich door lichte pastelkleuren. Het verfoppervlak van dit werk is dikker en er is met name in het portret van de vrouw modellerend gewerkt met levendige, vrij brede verfstreken.

Behalve Dirck Jacobsz. waren er nog meer familieleden van Jacob werkzaam in zijn atelier. Jacobs zoon Cornelis Jacobsz. stierf in of vlak voor 1533 en komt dus niet in aanmerking. Van Jacobs kleinzoon Jacob Dircksz. († 1568) is geen werk bekend. Zijn andere kleinzoon, Cornelis Anthonisz. († 1553) was productief als ontwerper van houtsneden en etsen en was daarnaast ook schilder. De door hem in 1533 geschilderde Braspenningmaaltijd (Amsterdams Historisch Museum) met portretten van zeventien leden van het Amsterdamse Voetbooggilde toont ons weliswaar andere koptypen, maar is tegelijkertijd schildertechnisch niet ver verwijderd van het onderhavige portret van Jacob Cornelisz. van Oostsanen.

Herinnering aan de meester

Interessant is de vermoedelijke functie van het portret. Het is niet bekend waar het werk zich oorspronkelijk heeft bevonden. Het dubbelportret in Toledo vertoont krassen in de ogen, neuzen en monden van de voorgestelden – vermoedelijk het werk van beeldenstormers. Dit maakt aannemelijk dat het dubbelportret geplaatst was op een openbare plek, bijvoorbeeld bij het graf van Jacob Cornelisz. en zijn echtgenote dat zich vermoedelijk in de Oude Kerk in Amsterdam bevond. Mogelijk had het Amsterdamse portret een plek in Jacobs woonhuis annex atelier in de Kalverstraat, waar zijn echtgenote Anna nog tot 1551 woonde en waar Jacobs leerlingen ook na zijn dood nog ontwerpen van hem in hun schilderijen gebruikten. Met dit portret, dat zoals hierboven werd aangetoond vervaardigd moet zijn door iemand in de directe omgeving van Jacob Cornelisz., werd de herinnering aan de overleden kunstenaar levend gehouden.

© Daantje Meuwissen

[1]) Dit artikel is een bewerking van Daantjes catalogus tekst voor de website van het Rijksmuseum.

Bijzonder schilderij te bezichtigen tijdens Monumentendagen in Poeldijk

Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen is op vrijdag 11 en zaterdag 12 september het schilderij van het Martelaarschap van de heilige Bartholomeus te bezichtigen in de Bartholomeuskerk van Poeldijk (ca. 1490-1500, afb. 6).

Dit indrukwekkende paneel werd altijd toegeschreven aan de meester van de Kruisafneming van Figdor, die volgens kunsthistorici ofwel de leermeester van Jacob Cornelisz. van Oostsanen is geweest ofwel met Jacob zélf kan worden geïdentificeerd. Gaandeweg is het vermoeden sterker geworden dat dit werk wel eens van Jacob zelf kan zijn, en dat het wellicht gaat om een van zijn vroegste werken. Behalve het originele schilderij zullen in Poeldijk ook detailopnamen in zeer hoge resolutie te zien zijn, en replica's op ware grootte van twee andere werken die aan Jacob Cornelisz. worden toegeschreven.

Tot 1996 was het schilderij van het Martelaarschap van de heilige Bartholomeus volledig onbekend bij kunsthistorici.[1]) Het werd 'ontdekt' tijdens een inventarisatie ten behoeve van de tentoonstelling 'Verborgen kerkschatten, 1400-2000, Katholieke kunst uit Zuid-Holland.' Het paneel verbeeldt een aantal scènes uit het leven van de heilige Bartholomeus. Linksboven wordt getoond hoe de apostel Bartholomeus, die onder andere in Indië, Mesopotamië, Syrië en Armenië zijn geloof verkondigde, de Syrische koning Polimios doopt. Daaronder is verbeeld hoe Bartholomeus de duivel verdrijft uit het lichaam van de dochter van Polimios. Rechtsboven zien we hoe Bartholomeus afgodsbeelden omver trekt, reden waarom hij op last van koning Astyages vervolgd werd voor heiligschennis. Zijn gevangenneming is rechts in het midden uitgebeeld. Op de voorgrond zien we de gruwelijke martelscene waarbij Bartholomeus door vier beulen levend wordt gevild. Zijn onthoofding is niet in beeld gebracht.

Om dit bijzondere schilderij en vooral de details daarvan nog beter in beeld te brengen heeft men met een speciale technologie foto's van het schilderij gemaakt in extreem hoge resolutie. Bovendien zullen tijdens de Monumentendagen twee hoogwaardige replica's worden getoond uit de collectie van onze Stichting: het grote vijfluik met de heilige Hiëronymus (origineel in Wenen, Kunsthistorisches Museum, ca. 1512) en het stuk met Scènes uit het leven van Sint Hubertus (origineel in Berlijn, Staatliche Museen, ca. 1510, afb. 7). Laatstgenoemde paneelschildering komt wat betreft formaat, iconografie en stijl nauw overeen met het Poeldijkse schilderij met de heilige Bartholomeus. Het is niet ondenkbaar dat de beide panelen oorspronkelijk tot hetzelfde altaarstuk behoorden.

Tijdens de tentoonstelling zijn er diverse specialisten van de Werkgroep Historie H. Bartholomeus aanwezig om de bezoekers uitleg te geven over de schilderijen en over de schilderkunst uit de vijftiende eeuw in het algemeen. De Werkgroep beheert en doet onderzoek naar de kostbare oude voorwerpen en archivalia van de parochie van St. Bartholomeus in Poeldijk. De Bartholomeuskerk is op 11 en 12 september geopend van 10.00 tot 17.00 uur.

[1]) De volgende alinea's zijn ontleend aan Daantje Meuwissen, 'Meester van de Kruisafneming van Figdor/ Jacob Cornelisz van Oostsanen?, Het martelaarschap van de heilige Bartholomeus', cat. nr. 31 in Friso Lammertse en Jeroen Giltaij e.a., *Vroege Hollanders - Schilderkunst van de late Middeleeuwen,* (tentoonstellingscatalogus Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam 2008), p. 196-199.

Wist u dat:

…… het Centraal Museum in Utrecht in de afgelopen maanden een tentoonstelling wijdde aan 'Scorels roem - Hoe een Utrechtse schilder de Renaissance naar het Noorden bracht'? De tentoonstelling gaf een overzicht van het werk van Jan van Scorel (1495-1562), de beroemde leerling van Jacob Cornelisz. van Oostsanen. Jan van Scorels schilderstijl wijzigde drastisch nadat hij in 1524 was teruggekeerd van een verblijf van enkele jaren in Italië. 'Scorels

Afb. 6: Scènes uit het leven van Sint Bartholomeus, Jacob Cornelisz. van Oostsanen?, ca. 1490-1500, Bartholomeuskerk Poeldijk

Afb. 7: Scènes uit het leven van Sint Hubertus, toegeschreven aan Jacob Cornelisz. van Oostsanen, datering onzeker, Staatliche Museen Berlijn

roem' liet zien hoe deze invloeden van de Italiaanse Renaissance zich via Scorel verder verspreidden in de Utrechtse schilderkunst. Op de tentoonstelling hingen ook twee werken uit het atelier van Jacob Cornelisz., beide uit de eigen collectie van het Centraal Museum: De aanbidding van Christus (ca. 1515) en De kruisiging (ca. 1520).

…… de nieuwe bestandscatalogus van het Rijksmuseum sinds begin april online is? De catalogus is te bekijken op http://www.rijksmuseum.nl/early-netherlandish-paintings. Er zijn zo'n 160 werken in opgenomen van kunstenaars die vóór 1500 geboren zijn, waaronder 8 van Jacob Cornelisz. van Oostsanen.

..... de website 'Memoria in beeld', www.let.uu.nl/memorie, een uitvoerig en doorzoekbaar overzicht biedt van ruim 500 middeleeuwse memorietafels uit Nederland? Memorietafels zijn schilderijen en beeldhouwwerken die een functie hadden in de dodengedachtenis. Memoria in beeld bevat momenteel 25 werken van Jacob Cornelisz. van Oostsanen en zijn atelier. De site is onderdeel van het onderzoeksproject van dr. Truus van Bueren van de Universiteit Utrecht, 'De functie van kunst, ritueel en tekst in de memoria in de Middeleeuwen'. Ons bestuurslid Andrea van Leerdam heeft de database mede opgezet en de website ontworpen, samen met Truus van Bueren en DANS (Data Archiving and Networked Services, Den Haag). De site is interessant voor iedereen met belangstelling voor geschiedenis, kunstgeschiedenis, kerkgeschiedenis, genealogie en heraldiek.

…… Daantjes ontdekking van een onbekend drieluik van Jacob Cornelisz., waarover we in de vorige Jacobsbode uitvoerig berichtten, als één van de wetenschappelijke hoogtepunten van het jaar is opgenomen in het Jaarbeeld 2008 van de Universiteit Utrecht? Het Jaarbeeld geeft een rijk geïllustreerd overzicht van alle bijzondere gebeurtenissen, ontdekkingen en successen die in 2008 plaatsvonden aan de Utrechtse universiteit. De twee luikjes met de heiligen Andreas en Hiëronymus en het middenstuk met de Mariakroning zijn prominent in kleur afgebeeld. Bekijk Jacob in het Jaarbeeld via www.uu.nl/jaarbeeld (klik op Annual Review 2008, ga naar pag. 23 in het PDF-bestand).

…… er op allerlei plaatsen wordt gewerkt aan onderzoek en restauratie van schilderijen van Jacob Cornelisz.? De hierboven genoemde twee paneeltjes met de heiligen Andreas en Hiëronymus, die in november 2008 zijn geveild en die door Daantje Meuwissen aan Jacob zijn toegeschreven, worden op dit moment gerestaureerd. Daarbij wordt ook nader onderzoek gedaan naar het vermoeden dat zij samen met de Mariakroning, die zich in dezelfde privécollectie bevindt, een drieluik hebben gevormd. Verder werken de Staatliche Museen in Berlijn aan de restauratie van het drieluik met Maria met Kind en portretten van Augustijn van Teylingen en zijn vrouw Judoca van Egmond van den Nijenborgh (ca. 1515, afb. 8). In New York heeft een bekende collectioneur een paneel met Maria met musicerende engelen uit het atelier van Jacob Cornelisz. gekocht, dat nu voor onderzoek en restauratie in het Metropolitan Museum of Art is. Het wordt daar vermoedelijk ook tijdelijk tentoongesteld.

…… maar liefst zo'n 50 belangstellenden deelnamen aan de rondleiding door het Amsterdams Historisch Museum die de Stichting op 18 januari organiseerde? Verspreid over vier groepen luisterden zij naar de bevlogen uitleg van de gidsen over het leven in Amsterdam in Jacobs tijd, en bekeken zij onder meer het portret van Jacob waarover Daantje Meuwissen in deze

Afb.8: Drieluik met Maria met Kind en portretten van Augustijn van Teylingen en zijn vrouw Judoca van Egmond van den Nijenborgh, Jacob Cornelisz. van Oostsanen, ca. 1515, Staatliche Museen Berlijn

Jacobsbode schrijft (zie afb. 4), het drieluik met de Aanbidding der Koningen uit de collectie van het Rijksmuseum, de schildering op doek van het Mirakel ter Heilige Stede (zie afb. 2), en het Gezicht op Amsterdam in vogelvlucht door Jacobs kleinzoon Cornelis Anthonisz. uit 1538. Tijdens deze middag heeft de Stichting ook zeven nieuwe leden mogen verwelkomen.

…… Jan de Waal, enthousiast lid van onze Stichting afkomstig uit Oostzaan, een film heeft gemaakt over Jacob Cornelisz.? De ca. 20 minuten durende film toont beelden van de totstandkoming van het monument voor Jacob in Oostzaan (waaronder een toelichting van ontwerpster Eva Stache en het laseren van de eerste plaat van het monument bij Meijn in Oostzaan op 21 januari), de rondleiding in het Amsterdams Historisch Museum op 18 januari, een interview met burgemeester van Oostzaan Paul Möhlmann, en diverse aspecten van het werk van Jacob Cornelisz. De film zal worden gepresenteerd bij de onthulling van het monument.

…… Oostzaan in het kader van Open Monumentendag op 12 september een cultuurmarkt organiseert? Uiteraard zal Jacob hier niet ontbreken. Het thema van Open Monumentendag is dit jaar 'Op de kaart', waarop wij als Stichting voor onze presentatie graag een kleine variant aanbrengen: 'Op het schilderij.' Onze presentatie zal in het teken staan van het op te richten monument voor Jacob, waarvoor ontwerpster Eva Stache werd geïnspireerd door het schilderij van Dirck Jacobsz., de zoon van Jacob Cornelisz. (afb. 5). U bent van harte welkom bij onze stand!

Afb.9: De restauratie van de gewelfschildering van het Laatste Oordeel in Alkmaar is uitgebreid beschreven en in beeld gebracht op de nieuwe website www.gewelfschilderingalkmaar.nl Deze foto, afkomstig van de website, toont hoe restaurator Edwin van den Brink het houten gewelf demonteert. Alle planken zijn genummerd en worden tijdelijk opgeborgen in houten bewaarkisten.

Deze Jacobsbode wordt gesponsord door:

Opmaak en print:
Drukkerij van Wijk - Oostzaan
Papier:
ModoVanGelder – Amsterdam

DRUKKERIJ VAN WIJK
OOSTZAAN

PAPIERGROOTHANDEL
ModoVanGelder

© Copyright Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen en auteurs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, in enige vorm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting en auteur. De Jacobsbode wordt in een gelimiteerde oplage van 450 ex. uitgebracht en is uitsluitend bestemd voor de eigen leden, niet in de handel verkrijgbaar.

Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen, opgericht 16 maart 2000
Doelstelling: ' bekendheid geven aan de in Oostzaan geboren kunstschilder Jacob Cornelisz. van Oostsanen ca. 1470-1533'
Bestuur: Egbert R. van Wijk (voorzitter), Barbara van Wijk (secretariaat),
Daantje Meuwissen (kunsthistoricus, redactie), Andrea van Leerdam (redactie, website)
Bank: Rabobank Oostzaan: 3505.66.879 - BIC: Rabonl2u - IBAN nr: NL81 rabo 0350 5668 79 - KvK nr. 34130615
Postadres: Brasem 3, 1511 LB Oostzaan - tel. (075) 684 49 57 - e-mail: stichting@jacobcornelisz.nl - www.jacobcornelisz.nl